Digitales Brandenburg

hosted by Universitätsbibliothek Potsdam

Zaṿl rimer

Menaḥem
מנחם

Ṿarshe, 1923

לטיפּאַק עטפלעווצ סאָד

urn:nbn:de:kobv:517-vlib-8195

Visual Library

דאָס צוועלפטע קאַפּיטל

זי האָט געוואַרט אויף אים. פאַרוואָס איז דאָס געווען,
וואָס יענעם אָוונט גראָד, מיט ווייבער זיצנדיק, האָט חיה ריוועס
דערפילט א דראַנג אַהין, וואו זאַוול שפילט צום ערשטן מאָל
נאָך לאַנגע יאָר? מסתמא איז עס רעכט געווען, ווייל ער,
דאָס הויז פאַרלאָזנדיק, האָט אויך געפילט, אַז ערגעץ וואַרט זי,
און זי באַגעגנט אָן דערשטוינונג. נאָכגעגאַנגען ביז אין קיך צו'ן
דעם פּסק צו קריגן, זיך אָוועקגעשטעלט ביים וואַנט,
נאָר מיט די ערשטע רייד אירע איז גאָר זיין שרעק פאַרשוואונדן,
און שטום האָט ער זיך צוגעהערט — צוערשט צו איר געשריי,
דערנאָך צו איר געבעט, און שפּעטער צו די דראָונגען דורך טרערן,
זיך צוגעהערט, ווי ס'וואַקסט מיט יעדער וואָרט אירן
אַ שטייפע רואיקייט, און ווען זי איז געוואָרן שטיל,
האָט ער געזאָגט: — קאָנסט מאַכן לייטישע געלעכטער, אויב דו ווילסט.
עס וועט דיר גאָרנישט העלפן.-אויסגעדרייט זיך און אַרויף צו זיך.
אין קאַמער פון שפּיטאָל האָט ער זיך אומגעקערט
צום פידל און צו זאַוולען, וואָס האָט ווידער אויפגעלעבט,
אַוועק אין יאָרן צו די זומערדיקע אָוונטן מיט בעקאַן,
פאַרגליכן זי מיט ליזען, אירע רייד פון אַלע טעג,
ווען זי איז ביי זיין בעט געזעסן, און אויך איצט אין אָוונט —
און ווען ער איז דערגאַנגען ביז צו דער באַגעגעניש מיט חיה ריוועס
און דאָס געפּרוווט אָוועקשטויסן, איז דאָך געבליבן אומפאַרשטענדלעך:
ווי קומט עס, וואָס אויך זי האָט אַ געפאַר דערפילט

און זיך געשטעלט אַזוי ווי קיינמאָל נישט? איז אויך אין איר
פֿאַראַן עפּעס אַזעלכס?.. מאָדנע... אָבער אויך דאָס טראַכטן
איז פֿול געווען מיט בײזקייט, און דערנאָך איז ער געזעסן,
געשמייכלט אין דער פֿינסטער און אין קאָפּ האָט זיך געפּלאָנטערט:

הינטערן וואַנט שטייט די ווייב און הערט
דער מאַן אויפֿן פֿידל שפּילט.
אויף יענער זייט וואַנט שטייט דער מאַן און שפּילט
פֿאַר דער, וואָס זיין האַרץ האָט ליב.

געפּלאָנטערט זיך, און ס'האָט אים אויסגעדאַכט, ער האָט אַזוינס
אַמאָל געהערט אָדער געלייענט וואו, און ס'איז אים וואוילגעפֿעלן,
וואָס יעדער וואָרט איז אַזוי צוגעפּאַסט און אמתדיק.

עס איז געווען קלאָר פֿון איר באַנעמען זיך די טעג דערנאָך,
אַז איצט וועט זי נישט אָפּלאָזן. דערווייל איז אין שפּיטאָל
האלב-ליידיקלעך געוואָרן, אין דער פֿרייער צייט איז נאָכגעגאַנגען
דער אָפּקלאַנג פֿון דער פֿידל, ס'האָט זיך אָנגעהויבן בורען,
און אפשר איז דער טאַטע גאָרנישט אַזוי אומגערעכט געווען,
אַז ס'איז שוין צייט אַ טראַכט צו טאָן פֿון זיך. אַודאי נישט אַזוי
ווי ס'חלומט זיך דעם טאַטן. ער דאַרף זיין אַליין
און עפּעס טאָן, וואָס זאָל אים אויפֿהאַלטן דעם זין,
דעם שוין געפֿונענעם, נאָד פֿרייער, נענטער, זאַוולדיקער, יאָ!
אַ סוף מאַכן מיט חיה ריוועז און זיך אומקוקן אויף עפּעס.
איז וואָלט ער שוין אַ טראַכט געטאָן, ווען נישט דאָס ווייסע הויז,
וואָס גייט אים טאָג און נאַכט פֿון זינען נישט אַרויס.
אין אמתן, וואָס איז דען דאָ צו קלערן וועגן הויז?
פֿון אויבן גאָרנישט. אָבער דאָך איז דאָרטן דאָ אַזוינס,
אַ מין באַשערטע זאַך, וואָס האַלט זיין מח מיט אַ קנופּ
און נישט ער קאָן עס אָנכאַפּן און נישט עס לאָזט אים אָפּ.
דאָס מיינט – ער כאַפּט עס אָן אַמאָל און ווייס אַפֿילו
אַ נאָמען עס צו געבן. אָבער דאָס, וואָס האָט דעם נאָמען,

איז ווייט, צו ווייט פֿאַר אים, און אפשר אויך צו קליין
פֿאַר דער דערוואַרטונג פֿון באַהאַלטענעם. שוין פֿעסטער אָן אַ נאָמען,
פֿאַרגייען די טעג אין טראַכטעניש און וואַרטן, גייט ער אום
און זעט נישט, ווייסט נישט, וואָס עס טראָגט זיך אין דער לופֿט
און ווי עס רוקט זיך אָן — ביז וואַנען ס'פּלאַצט פֿאַר זיינע אויגן.

עס איז געווען אַ נאָכמיטאָג. פֿון דער גאַס האָט זיך דערהערט
אַ פֿרעמדער טומל, איז ער צו צום פֿענסטער און דערזען
ווי מענטשן יאָגן זיך, מען לויפֿט אין הייזער, מען פֿאַרהאַקט די טירן,
די גאַס ווערט פּוסט און אין דער פּוסטקייט קלינגט פֿון ערגעץ אָפּ
אַ רוף־געשריי — און באַלד לויפֿט אָן אַ זעלנער מיט אַ ביקס
און לויפֿט אַליין איבער דער גאַס, נאָר גלייך נאָך אים
אַ צענדליק אפשר קומען, וואַרפֿן זיך אויף שויבן, טירן,
און ווידער אַנדערע נאָך זיי. דער ערשטער אימפּעט יאָגט אים צו דער טיר
אַרויסצולויפֿן, נאָר אַ ווילד געשריי צעשניידט זיין וועג
און באַלד איז ער אַרומגערינגלט פֿון די טויט־צעשראָקענע חולאים,
וואָס קלעפּן זיך צו אים און שרייען: — גייט נישט, זאָל!
מיר וועלן דאָ אַליין נישט בלייבן. לאָז אונז נישט אַליין!
געבונדן שטייט ער צווישן זיי און ווייס נישט וואָס צו טאָן,
און זיי — ביי לאָצן, הענט און פּאָלעס האַלטן אים און ציטערן,
פֿון דרויסן שטאַרקט זיך דער געשריי — שוין פּיין־געשריי,
און ער — אין קרייז פֿון טויט־שרעק רירט זיך נישט.
דער הילך קומט נענטער. האַסטיק הערן זיך שוין טריט
אויף שטיינער־טרעפּ, צעלויפֿן זיך די קראַנקע אין די בעטן
און ליגן האַסטיק־אָטעמדיק. אַליין בלייבט ער,
דאָס פּנים צו דער טיר פֿאַרשטיינערט, קוקט און וואַרט.
פּראַלט אויף די טיר, עס יאָגן צווייען זיך אַריין
און לויפֿן אָן ווי אויף אַ סלופּ אויף אַ מין מאָדנעם מענטשן,
אַ נידריקן, אַ שוואַרצן, הענט אַראָפּ און שוואַרצע אויגן,
וואָס שטייט און גלאָצט אויף זיי מיט אַ פֿאַרשטיינטן בליק, —
זיי דריגען אויף, דערזען די בעטן, קראַנקע אויף די בעטן,
און נאָך אַ בליק אַ וואָרף געטאָן אויף דעם פֿאַרשטייגערטן,

וואָס גלאָצט מיט שוואַרצע אויגן, דורכן טיר אַרויס,
און ס'הערט זיך דער געלויף איבער די טרעפּ אַרונטער.
פון אונטן שרייט מען שוין. דער גאַנצער בית־יתומים שרייס,
און אין דערמיט קומט אויף אַ קוויטש, דערנאָך אַ רוף נאָך הילף.
די טיר איז אָפן. זאָל קען דעם קול און הערט
ווי ס'לאָזט זיך אויס דער רוף. ער הערט און רירט זיך נישט
און ווייס פאַרוואָס ער רירט זיך נישט און פילט
ווי שטייענדיק אַזוי ווערט ער פאַרפלייצט פון אַ גזלנות,
וואָס פאַרבט זיין בלוט מיט פינסטערניש, און שוואַרץ ווי טינט
איז דאָס, וואָס רינט אין אים פון נאָגל ביזן קאָפּ. ער ווייס,
אַז ער וועט אייביק מוזן אומטראָגן אין זיך דעם שוואַרצן סם
פון זיין פאַרברעכן איצט און צאָלן, צאָלן לעבנס־לאַנג,
נאָר מיט דעם שוואַרצן וויסן גראָבט זיך טיפער איין
די מערדערלעכע האַרטקייט און ער שטייט און וואַרט
ביז אונטן וועט עס שטום ווערן. שוין שטיל. אינגאַנצן שטיל.
די טריט פאַרקלונגען, שטומקייט אין דעם גרויסן הויז.
די קראַנקע הויבן זיך פאַרגנבעט, קוקן דורך די פענסטער
און קריכן אייבציקווייז צוראָפּ. צו זאָולען קריכן זיי
און כאַפּן זיינע פאָלעס אָן און קושן זיינע הענט.
ער נעמט זיך אָפּטרייסלען. דאָ שטייט ער, אַ פאַרזונקענער
אין שוואַרצן פּסק פון מאָרד, וואָס הענגט שוין איבער אים,
און וואַרט ביז ס'וועט דער קרבן אויפמאָנען דאָס זייניקע —
און זיי — ווי צו אַ הייליקן, ווי צו אַ רעטער קלעבן זיך.
ער טרייסלט זיי צוועק. זיי גייען אין די בעטן. טונקל.
און פינסטערניש צעלייגט זיך אין קאַזאַרמע־קאַמער.
מען צינדט קיין לאָמפּ נישט. פילט ער מידקייט אין די פיס
און זעצט זיך אויפן ראַנד פון בעט ביים טיר און וואַרט.
די קראַנקע שמועסן פון די געלעגערס, ווערן שטיל און שנאָרכן.
פאַלט נאַכט און שטומקייט אויף דער וועלט — און ער, ער וואַרט
אין זיכערקייט אויף דעם, וואָס דאַרף נאָך קומען. ביז פון אונטן,
פון סאַמע אונטן הויבט ער אָן צו הערן טריט פאַמעלעכע,
נישט־זיכערע, ווי עמיצער זאָל קריכן און זיך האַלטן

בײַ דער פּאָרענטשע פֿון די טרעפּ. ווערט לײַכטער: ס׳גייט דער פּסק!
און ס׳האַרץ ווערט אויפֿגעשטיקט. מיט שווערע טריט
ווי שכּור שלײַכט זי זיך אַרײַן און קוקט אין פֿינסטער, זעט אים
און אָנגעשפּאַרט אין טיר פֿאַרהאַלט זי זיך און קוקט
און לאָזט אַרויס אַ קליין געלעכטערל, אַ שיפּעדיקס, אַן אָפּגעהאַקטס,
און זאָגט ווי אויפֿן אויער: – איצט איז דיר שוין גוט, אַ יאָ?
שוין בעסער דיר, אַ יאָ? און ווידער לאַכט זי אים אין פּנים,
די קניען בייגן זיך, פּאַמעלעך זעצט זי זיך אַרונטער,
און דאָס געלעכטערל ווערט קוויטשיק, ווי פֿון שטילן שלוכצן.
זי וויינט און לאַכט, ווי ס׳וואָלט אַ פֿויסט אין גאָרגל
דעם קול צוריקגעשטופּט – ביז ס׳הערט זיך בלויז אַ ציטער
פֿאַרשטיקט אין האַלז – און זי זעט אויס ווי אײַנגעשלאָפֿן.
ער וואַרט אַ ווײַל און נעמט און לייגט זי אויפֿן בעט
בײַם טיר און קוקט. נאָר אַז ער זעט איר בוזעם הייבן זיך
און אירע פּיס פֿון קלייד אַרויס, דערמאָנט ער זיך,
אַז ער האָט זי געטראָגן אויף די הענט, און שאַרט זיי אָפּ
און קערט זיך אָפּ און גייט אין קאַמערל צו זיך.

ביז דער מינוט האָט ער אָן אַלץ געהאַט פֿאַרגעסן.
נאָר איצט, אַז זי איז שוין געווען הינטער אים און דאָ פֿון פֿענסטער
האָט זיך געזען, ווי שטיל און טונקל ס׳קוקן אויס די הײַזער,
וואָס האָבן פֿריער אָפּגעהילכט מיט שויבן און געשרייען,
האָט ער דערזען די שטומקייט פֿון דער נאַכט אין יעדן הויז,
און גייענדיק פֿון הויז צו הויז דערפֿילט, ווי ס׳פּלאַצט
די פּײַן אין אים ווי גיפּסטיקע און ברענענדיקע בלעזלעך.
צי קען ער נישט, צי זעט ער זיי נישט, די אין יעדן הויז?
דאָרט ווײַט אין מח, ערגעץ זייער ווײַט האָט זיך געראָיעט אַ געדאַנק
פֿון נאָך אַ הויז, וואָס שטייט ווי די, אַליין אין פֿינסטער,
נאָר מיט אַ בלינדן אָפּוווער האָט ער עס געטריבן ווײַטער,
און ס׳איז פֿון אָנהייב נישט געווען קיין שרעק אַפֿילו –
אַזוי משוגע־ווילד איז אויסגעקומען צו פֿאַרבינדן
די פֿינסטערניש פֿון דאָ מיט יענעם הויז. האָט ער זיך צוגעהערט
ווי ס׳טוט אים וויי פֿאַר יעדן איינעם אין די הײַזער דאָ,

וואָס, נאָכנישט ווייכנדיק, האָט ער אַליין די פנימער און לייבער זייערע
באַדעקט מיט וואווידן, האָט ער זיך געענערט דעם ווייטאָק
מיט פנימער פון נאָך און נאָך-האָט ער דאָס האַרץ פאַרשפרייט
אַריבער אַלע און דערפילט ווי ער אַליין צעשמעלצט זיך,
און ס'ווערט אים גוט אַזוי צו ווערן נישט — אַ וואָלקן בלויז,
אַ נעבל, וואָס צעגיסט זיך איבער אַלץ און פילט אָן יעדן ווינקעלע
מיט זיך, אַליין — אַ נישט. נאָר ווייט האָט דאָך געבויערט אַ געדאַנק,
נישט בייצוקומען — און וואָס ווייטער האָט זיך אָנגעהויבן דאַכטן,
אַז ער איז צוויי: דאָ איינער, אַ צערונענער אין נעבל,
און נאָך איינער, אַ שטייפער, לייב און גלידער און אַ מח,
און אין דעם מח זיצט עפּעס און יאָגט אַ נישט-געפורעמטן
און טויטן שרעק. זיי ראַנגלען זיך, די ביידע,
נאָר דער, וואָס מיטן מח, לאָזט זיך נישט צעשמעלצן,
און ווען אין דרויסן הויבט אָן העלן, הייזער שטייען קיל
מיט ווענט און דעכער, און מען קאָן נישט מער
דעם נעבל אָנהאַלטן — צעקריכט זיך דער געדאַנק אין אַלע אָדערן
און ס'קאָן שוין מער דער מענטש נישט שטיין ביים פענסטער.
ער הויבט אָן אומצושפרייזן הין און .הער איבערן קאַמער
און וויל נאָך אַלץ נישט מודה זיין, אַז דאָס איז שרעק.
נאָר שפרייזנדיק מיט אָרעמס פאָכט ער ווי מיט וועסלעס,
פאַרטרייבנדיק עפּעס פון זיך — און ס'וועט שוין מער נישט העלפן.
ס'ווערט גרויסער טאָג. מען רוקט זיך שטיל פון הייזער,
מען שלעפּט שוין עמיצן איבער די טרעפּ, מען ברענגט אַריין
אַ מענטשן מיט אַ קאָפּ אין טיכער און אַן אויפגעלאָפן פנים,
און חיה ריווע כאַפּט זיך אויף, דערזעט ווי זאַוול פאָרעט זיך
אַרום דעם מענטש — און מיט אַ בליק פון האַס און פיין
אַנטלויפט זי. פון דער גאַס ווערט נאָך איינער געבראַכט.
שוין באַלד פאַרנומען יעדע בעט — און זאַוול וואַרט.
ס'איז אַכט — באַלד ניין אַ זייגער — באַלד וועט אָנקומען דער דאָקטאָר,
באַלד קומט ער. נעמט זיך זאַוול צוציילן און טוט אַליין:
וואָשט וואונדן, באַנדאַזשירט און וויל פון זיך באַהאַלטן,
אַז יעדע רגע גנבעט ער אַ בליק צום זייגער. ס'איז שוין ניין,

מיט צעז, מיט פופצן, צוואנציק – באַלד האַלב צען.
פאַרטומלט ער אַ פרעמדן יידן: – וואַרט אַ ווײַלע דאָ,
כ'וועל גיין דעם דאָקטאָר רופן. און נאָך איידער מען באַמערקט,
איז ער אויף יענער זייט און יאָגט זיך פון די טרעפ און לויפט.
ער קלינגט אין טיר. מען עפנט נישט. ער הערט זיך איין.
ס'איז שטיל. ווי אויסגעשטאָרבן. וואַרט ער, טוט אַ שפּאַר די טיר,
זי עפנט זיך. מ'איז אַלע דאָ. ר' חיים לייב און פריידע און דער דאָקטאָר.
מ'איז אַלע דאָ. מען גיט אַ קוק אויף אים, די קעפּ אַראָפּ –
אוןווידער שטיל. ער שטאַמלט: – מ'האָט געבראַכט ראַנירטע דאָרט.
און הערט זיין אייגן קול נישט. וואַרט נישט אויף קיין ענטפער,
און מער נישט קוקנדיק – אַ שפּרייז געטאָן צו ליזעס טיר,
געעפנט און אַרײַן.
אַן אָנגעטאָנענע אויף דער קושעטקע ליגט זי,
ראָס פנים צו דער וואַנט, און אָטעמט מיד און לאַנג. זי הערט,
אַז עמיצער איז שטיין געבליבן נעבן איר און רירט זיך נישט
און זאָוולען ווילט זיך אָנכאַפּן ביים וואַנט – נישט אומצופאַלן.
ער ראַנגלט זיך – אַרויסצוראַנגלען זיך פון אַ חלשות
און קומט עס בײַ און רירט איר אָן אַ פינגער: ליזע!
פון קול צעעפנט זי די אויגן, קערט זיך אום, דערזעט אים
און לאָזט אַרויס אַ קוויטש, אַ שאַרפן, אַ צעצויגענעם,
און מיט אַ וואָרף דעם קאָפּ פאַרגראָבן אין קושעטקע,
און ס'ציטערט אויף דאָס גאַנצע לייב אין יאָמערלעכן אויסבּרוך.
מער קאָן ער נישט. ער טוט אַ פאַל, און ס'פּלאַצט דער קוואַל,
וואָס האָט זיך אָנגעקליבן דורך דער נאַכט, און אפשר דורך די נעכט
פון אַלע וואָכן און חדשים אין דער פרעמד, פון אַלע טעג –
אַראָפּגעפאַלן איז די לאַסט פון זיינע דריי און דרייסיק יאָר,
די האַרטקייט פון דעם שוויגער, די עקשנות פון דעם מאַן –
ער יאָמערט אויפן קול און ווייס קיין אָפּהאַלט נישט,
ווי ער זאָל זיין אַליין מיט זיך און מיט זיין שעפער
און וויינט, ווייל ס'איז די צייט געקומען פאַר געוויין.
דאַן הערט ער איבער זיך דאָס שלוכצן אירס און הייבט דעם קאָפּ
און לאָזט אים פאַלן אויף די פיס אירע. אויף זיך אַליין,

אויף זיין באַהאַלטענער און נישט-באַרירטער בענקשאַפט,
אויף דער נשמה זיינער, וואָס האָט לייב און בלוט געקראָגן
און ליגט פאַר אים צעפּייניקט דאָ – אויף דער נשמה וויינט ער
און טוליעט זיך צו אירע פיס און קושט די לעדער פון די שיך
און פון רחמנות איבער זיך באַרירט מיט די הענט די שיך
און קלייד און גלעט זיי, לאַשטשעט זיי – ביז ער ווערט שטיל
און בלייבט אויף דר׳ערד, מיט איין האַנט הענגענדיק און מיט דער צווייטער
די פיס אירע אַרומגענומען. פילט ער ווי זי קערט זיך אום,
הייבט אויף דעם קאָפּ, ס׳באַגעגענען זיך אויסגעוויינטע אויגן,
און אָפּן, נאַקעט ווייטאָק שטעלט זיך צווישןביידן
און נעמט זיי מיט די הוילע הענט אַרום. זי רוקט זיך שטיל צו אים,
און גליטשט זיך אין זיין שויס אַרונטער, וואַרפט דעם קאָפּ צו אים
און ביידע בלייבן זיצן. וויינענדיקע, אָבער שטילערע.
אַ נאָכציטער – און שטיל. און ס׳גייט דער ווייזער... שטיל – – –
ווערט קוים די טיר געעפנט און די מוטער קומט אַריין.
זיצט זאַוול אויפן דיל אָן דער קושעטקע אָנגעשפּאַרט
און ליזע אין זיין שויס, און ביידנס קעפּ צוזאַמען
און ביידע שלאָפן. זייערע אָטעמס ציטערן פון נאָכגעוויין
און מ׳האַלט זיך ביי די הענט ווי קליינע קינדער. שטייט זי
און ציט איר אָטעם גלייך מיטן פאַרטערטן זייערן
און מאַכט פּאַמעלעך צו די טיר.
און שפּעטער הערט זי טריט
פון שפּרייזן שווער איבערן צימער, ווייסט זי – זאַוול שפּרייזט,
נאָר ליזען הערט מען נישט. צעעפנט זי די טיר פּאַמעלעך
און זעט ווי זאַוול גייט אַרום מיט ליזען אויף די הענט.
איר קאָפּ פאַרגראָבן אין זיין אַקסל, אירע הענט אַרום זיין האַלז
און ס׳הענגען נאָך די פיס. אַ קורצער איז ער – הענגען נאָך
די דינע פיס אירע און ס׳כאַפּט אַ שמייכל אָן אויף אים.
זוכט פריידע זיינס אַ בליק און פרעגט אים מיט אַ צייכן:
– צי קאָן ער פועלן ביי ליזען, זי זאָל עסן? ענטפערט ער,
און שפּעטער זיצנדיק – און זי נאָך אַלץ אויף זיינע הענט –
זאָגט זאַוול: – איצט וועט ליזע עפּעס עסן, יאָ? – זי וויל נישט.

ער טענהט: ס'איז נישט גוט. די מאַמע ט'האָבן קרענקונג.
און ליזע דאַרף דאָך עפּעס עסן. הויבט זי אויף דעם קאָפּ:
— דו אויך? צעגייט זיך אים אַ וואַרעמקייט: — איך אויך.
באַלד זיצט זי אויפן בעט און פריידע קומט אַריין
גייט צו און וויל זי צודריקן און קוקט אויף זאַוולען
און האַלט זיך איין: — איצט וועסטו עפּעס עסן, טאָכטער?
און ליזע ענטפערט: — זאַוול אויך. — אודאי, קום.
זי וויל זי נעמען ביי דער האַנט און פירן אין דער שטוב,
נאָר ליזעס אויגן ווערן גרויס — אַהין וועט זי נישט גיין.
ווערט דאָ דער טיש געדעקט — און פריידע שטייט און קוקט
ווי ליזע עסט און זאַוול מאַכט זיך עסנדיק.